

Was de Aziatische goudplevier (*Pluvialis fulva*) in vroegere jaren wel een reguliere wintergast in Fryslân?

Klaas Koopman

Een intrigerend hoofdstuk in het boek *Goudplevieren en wilsterflappers: eeuwenoude fascinatie voor trekvogels* van Jukema *et al.* (2001) is het voorkomen in de winter van Aziatische goudplevieren in vroegere jaren in Nederland. Eerder al had Oene Eenshuistra (1973) in zijn boek *Goudplevier en wilstervangst* enige aandacht aan deze soort besteed. De verklaring waarom deze vogels vroeger wel en thans niet meer voorkomen lijkt echter tegenstrijdigheden te bevatten. In deze bijdrage wordt gepoogd deze tegenstrijdigheden te verklaren en meer zicht te krijgen op het vroegere voorkomen. Kortheidshalve wordt met verwijzingen naar de twee genoemde boeken volstaan met het vermelden Jukema en Eenshuistra.

Soorten goudplevieren

Er zijn drie soorten goudplevieren waarvan de Europese goudplevier (*Pluvialis apricaria*) (de gewone, zeg maar onze eigen Goudplevier, die overigens deels ook in Azië broedt) in Nederland buiten het broedseizoen een algemeen voorkomende soort is, vooral in de kleigebieden van Noord- en West-Nederland. Daarnaast was er de Kleine goudplevier (*Pluvialis dominica*), met de ondersoorten *dominica* en *fulva*. Beide ondersoorten hebben in 1993 de status van soort gekregen, respectievelijk Amerikaanse goudplevier (*Pluvialis dominica*) en Aziatische goudplevier (*Pluvialis fulva*). Deze laatste twee soorten zijn dwaalgasten in Nederland, maar de Aziatische goudplevier was volgens Jukema tot 1945 een regelmatig voorkomende soort in Nederland en daarna tot 1981 in sommige jaren ook nog wel. In Azië overlappen de oostelijke broedgebieden van de Europese goudplevier aanzienlijk met de westelijke broedgebieden van de Aziatische goudplevier.

De ideeën van Jukema

Aziatische goudplevieren broeden in het noorden van Azië en overwinteren in deels zoute biotopen in (sub) tropische gebieden in Azië en Australië. Daarnaast zou er tot in elk geval het einde van de Tweede Wereldoorlog

een kleine groep overwinterd hebben op gematigde breedtes aan de wadkusten rond de Noordzee (Nederland, Groot-Brittannië). Deze groep zou met de oostelijk broedende Europese goudplevieren mee zijn getrokken naar West-Europa. Tot deze conclusie komt Jukema na gesprekken met oude wilsterflappers (houders van een kleine jachtakte die tot 1978 Goudplevieren met een zogenaamd wilsternet mochten vangen voor de jacht). Deze wilsterflappers beschrijven een klein soort goudplevier die vóór de aanleg van de Afsluitdijk in 1932, maar in elk geval tot het einde van de Tweede Wereldoorlog werd gevangen na het invallen van de winter als gewone Goudplevieren al waren weggetrokken naar warmere oorden. Hoewel er maar enkele van deze kleine goudplevieren bewaard zijn gebleven in musea, vindt Jukema het zeer aannemelijk dat dit Aziatische goudplevieren waren.

De bekende feiten

Van de door Jukema geïnterviewde wilsterflappers geven sommigen de indruk dat Aziatische goudplevieren na het invallen van de winter jaarlijks werden gevangen. De Aziatische goudplevieren zouden vanaf de wad- en zandplaten in de Waddenzee en de Zuiderzee pas naar de binnendijkse graslanden komen als die platen onder

Figuur 1. Aziatische goudplevier in zomerkleed, Ezumakeeg 29 juni 2008 (foto Cor Fikkert).

winterse omstandigheden bevroren raakten. Maar een wilsterflapper uit het Lage Midden van Fryslân had eerder al eens laten optekenen dat er rond Kerstmis een valer gekleurde soort overkomt, iets kleiner van stuk. Sommige wilsterflappers bleven na het invallen van de winter bij temperaturen ver onder nul nog dagen in het veld in afwachting van de komst van de Aziatische goudplevieren. Anderen geven echter slechts aan ze in een enkel jaar gevangen te hebben. Soms hadden ze het alleen maar van horen zeggen zonder ze zelf ooit gevangen te hebben. Het enkele jaar waarin de soort werd gevangen lag merkwaardigerwijze nogal eens na de Tweede Wereldoorlog: alleen in 1950, alleen op 10 december 1955, na 1965 niet meer, in 1972 of 1973. Fûgeltsje Bosch heeft in 1939 bij poeliers intensief gezocht naar Aziatische goudplevieren, maar vond slechts 1 exemplaar. Deze vogel was echter niet in de winter gevangen, maar rond 15 oktober 1939. Jukema noemt zelf de waarneming van een groep van 200 Aziatische goudplevieren op het wad bij Sint Jacobiparochie op 31 december 1981.

Een nadere beschouwing

De wilsterflappers die het gehele jachtseizoen zes dagen per week gedurende de gehele daglichtperiode in het veld waren, zullen zeer ervaren zijn geweest in het vangen van vogels. Daarentegen was hun kennis van de verenkleed van de vogels beperkt. Ze onderscheidden allerlei soorten goudplevieren die echter alle (uitgezonderd (een deel van?) de Aziatische goudplevier) terug te voeren zijn op leeftijd, zomer- en winterkleed en de rui tussen de kleden. Daarin spreken ze elkaar soms ook tegen of zijn hun uitspraken aantoonbaar fout. Een wilsterflapper ving in september vooral piipwilsters. Dit zullen jonge Goudplevieren zijn geweest. Eenshuistra tekende van een wilsterflapper echter op dat deze in juli pykwilsters ving. Ook dit moeten jonge Goudplevieren zijn (pyk = kuiken), maar in juli komen in Nederland vrijwel alleen nog maar oude Goudplevieren voor (Koopman *et al.* 2012). De jongen komen later. Nederlandse ringers moeten eenmaal per drie jaar gecertificeerd worden. Voor een aantal ringers van Goudplevieren verzorgt de auteur voor het Vogeltrekstation de certificering. Wat daarbij altijd weer opvalt, is dat een aantal ringers/wilsterflappers, afkomstig uit het jachtbedrijf, zeer slecht in staat is

Figuur 2. Ondervleugel Europese goudplevier, Zuidhorn 3 oktober 2015 (foto Henk de Jonge).

kleur en tekening van veergroepen en rui patronen te onderscheiden die van belang zijn voor leeftijdsbepaling en zoals bij Kieviten (*Vanellus vanellus*) en Kemphanen (*Philomachus pugnax*) geslachtsbepaling. Bovendien is de kennis van de rui processen vaak totaal onbekend (jonge Goudplevieren ruien geen vleugelpennen, oude wel).

De vroegere wilsterflappers onderscheidden Aziatische goudplevieren onder andere op grond van het kleinere formaat, hun grote hoeveelheid lichaamsvet en de donkere onderzijde. Eén wilsterflapper gaf echter in eerste instantie aan dat deze vogels op de buik juist lichter waren. Een andere wilsterflapper herinnerde zich in tegenstelling tot alle anderen dat ze juist magerder waren dan gewone Goudplevieren. Ze hadden voor deze vogels verschillende namen als Oosterse wilsters of zwarte petjes. Dit laatste vanwege de aanwezigheid van een witte doorlopende wenkbrauwstreep die contrasteert met de donkere veertjes op de bovenkop. Volgens Eenshuistra waren er ook wilsterflappers die, toen in het voorjaar nog gevangen mocht worden, in die periode zwarte petsjes onderscheidden. Nu is er tussen Europese en Aziatische goudplevieren wel verschil tussen de hoeveelheid zwart op de kruin (figuur 1), maar een veel opvallender verschil wordt door geen enkele oude wilsterflapper genoemd. Het betreft de kleur van de ondervleugel die wit is bij de Europese goudplevier en donkergekleurd bij de Aziatische (en de Amerikaanse) goudplevier (figuur 2 en 3).

Aziatische goudplevieren zouden na de Tweede Wereldoorlog verdwenen zijn. De aanleg van de Afsluitdijk in 1932 wordt hierin een factor genoemd. Er zijn echter ook waarnemingen uit wadgebieden aan de Engelse oostkust en Jukema zelf deed in 1981 een waarneming in het Nederlandse wadgebied. De voor Nederland erkende waarnemingen van vóór 1950 komen vooral uit een binnenlandse strook langs de waddenkust van Noord-Fryslân. Ook Groningse wilsterflappers vingen deze vogels en daarbij lijkt geen relatie met de Zuiderzee. Een aantal wilsterflappers geeft aan ze juist na de oorlog gevangen te hebben. De verklaring voor deze tegenstrijdigheden is wellicht simpel. Na de Tweede Wereldoorlog was na december het jachtseizoen voor de wilsterflappers gesloten. In Nederland begint het winterse weer vaak pas in het nieuwe jaar. Als de Aziatische goudplevieren normaal op het wad voorkomen, is er geen aanleiding binnendijks te komen en waren er dus voor de wilsterflappers geen mogelijkheden voor vangsten. In jaren met vroege winters waren die mogelijkheden er wel waardoor tot in de zeventiger jaren van de vorige eeuw er vangsten waren.

De voorgaande alinea gaat mee in het idee dat er inderdaad jaarlijks een populatie Aziatische goudplevieren voorkwam langs de Noordzee. Engelse waarnemingen bevestigen dit niet. En ook de Nederlandse gegevens duiden erop dat het best eens zo zou kunnen zijn dat Aziatische goudplevieren gewoon zoals het hoort in de (sub)tropische gebieden van Azië

en Australië overwinteren, maar dat er in sommige jaren om wat voor reden dan ook groepen naar onze regio's komen al of niet samen met oostelijk broedende Europese goudplevieren. Hier passen ze zich dan aan bij de omstandigheden (dikker verenpak, vetvoorraad voor koude perioden om alsnog weg te kunnen trekken). Vanaf de zeventiger jaren van de vorige eeuw zijn er in het Nederlandse waddengebied en de Zeeuwse delta buiten het broedseizoen grote aantallen steltlopers gevangen. Daarbij werden af en toe Europese, maar nooit Aziatische goudplevieren gevangen. Juist in de zeventiger jaren werd gevangen bij Westhoek door de ringgroep Franeker en op Vlieland door Gerard Boere. Als de groep Aziatische goudplevieren van 1972 of 1973 uit ZW-Fryslân of die van 31 december 1981 bij Sint Jacobiparochie deel uit zou maken van een reguliere winterpopulatie, dan had dat toch tot vangsten op Westhoek of Vlieland moeten leiden? Dat is niet het geval. Ook bij tellingen van wadvogels vanaf de zeventiger jaren in het waddengebied zijn nooit Aziatische goudplevieren vastgesteld, hoewel in dat geval de vogels aangezien zouden kunnen zijn voor Europese goudplevieren. Maar ook soortenjagers hebben nooit groepen gevonden, altijd hooguit enkelingen gedurende het hele jaar met een piek in de zomermaanden.

Conclusie

Veel oude wilsterflappers gaven aan hooguit slechts in een enkel jaar Aziatische goudplevieren gevangen te hebben. Deze jaren liggen ook nog vaak na de Tweede Wereldoorlog. Anderen hadden ze nooit gevangen. Er is ook enige twijfel of de oude wilsterflappers wel altijd de juiste soort voor ogen hadden. Swarte petsjes werden volgens een wilsterflapper ook in het voorjaar gevangen en dat strookt niet met de opvatting van Jukema. En ook de aantekening dat in het Lage Midden van Fryslân Aziatische goudplevieren altijd rond Kerstmis werden gevangen past niet: ver van de zoute zee en geen relatie met winterweer. Bovendien is het swarte petsje niet een erg opvallend kenmerkend verschil, terwijl het wel opvallende kenmerk van een anders gekleurde ondervleugel door geen enkele wilsterflapper werd genoemd. Het is dan ook maar de vraag of de door oude wilsterflappers gebruikte naam swarte petsjes wel (in alle gevallen) een andere benaming voor Aziatische goudplevier is.

Als tot rond 1945 jaarlijks een groep Aziatische goudplevieren naar Nederland kwam en daarna niet meer zoals Jukema beweert, hoe is dan te verklaren dat bijvoorbeeld in 1955, 1972/1973 en 1981 nog wel een flinke groep aanwezig moet zijn geweest? Trokken deze vogels in de tussenliggende jaren naar de reguliere (sub)tropische overwinteringsgebieden in Azië en Australië? Dat zou kunnen. Aannemelijk lijkt dat de wadkusten rond de Noordzee nimmer deel hebben uitgemaakt van het vaste overwinteringsgebied van de Aziatische goudplevier, maar dat er in sommige jaren Aziatische goudplevieren, bijvoorbeeld als gevolg van aanhoudende oostenwinden in de broedgebieden, op drift zijn geraakt en al of niet samen met Europese goudplevieren in West-Europa terecht zijn gekomen. Daarvan liggen voorbeelden

Figuur 3. Aziatische (links) en Europese goudplevier, 't Kret, Tolbert 25 september 1992 (foto Arend Veenstra).

van andere steltlopersoorten voor. Bekend zijn twee gevallen van december 1927 en januari 1966 waarbij een grote groep Kieviten als gevolg van meteorologische omstandigheden in Noord-Amerika terecht is gekomen (Glutz von Blotzheim *et al.* 1975). In 1969 kwamen, ook als gevolg van weersomstandigheden, veel grotere aantallen Krombekstrandlopers (*Calidris ferruginea*) dan in andere jaren naar het Verenigd Koninkrijk (Stanley & Minton 1972).

De uitdaging

Nu er geen gesloten seizoen meer is voor wilsterflappers (ringen mag het hele jaar), zou het mooi zijn als er nog wilsterflappers zijn die gehard genoeg zijn om na het invallen van de winter bij temperaturen ver onder nul nog een aantal dagen in het veld te staan langs de waddenkust en het IJsselmeer om te kijken of er nog jaren zijn dat er Aziatische goudplevieren in Nederland voorkomen.

Dankzegging

Cor Fikkert, Arend Veenstra en Henk de Jonge worden bedankt voor het beschikbaar stellen van foto's en Minko van der Veer wordt bedankt voor zijn inspanningen hierbij.

Literatuur

- Eenshuistra, O., 1973.** Goudplevier en wilstervangst. Fryske Akademy, Leeuwarden.
- Glutz von Blotzheim U. N., Bauer K. M. & Bezzel E., 1975.** Handbuch der Vögel Mitteleuropas, 6/1. Akademische Verlagsgesellschaft. Wiesbaden.
- Jukema, J., T. Piersma, J.B. Hulscher, E.J. Bunschoek, A. Koolhaas & A. Veenstra, 2001.** Goudplevieren en wilsterflappers: eeuwenoude fascinatie voor trekvogels. Fryske Akademy, Leeuwarden en KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Koopman, K., J. Ottens & K. Dijkstra, 2012.** Leeftijdsvrhouding bij Goudplevieren (*Pluvialis apricaria*) tussen Gerkesklooster en Ten Boer. *Twirre* 22 (2): 22-27.
- Stanley, P.I. & C.D.T. Minton, 1972.** The unprecedented westward migration of Curlew Sandpipers in autumn 1969. *British Birds* 65: 365-380.

Klaas Koopman
Diligencelaan 11
9351 PR Leek
klaas.tilly.koopman@hetnet.nl